

Hospital/hospicij u islamskoj kulturi

Muzur, Amir; Rinčić, Iva

Source / Izvornik: **Znakovi vremena, 2014, 17, 133 - 138**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:036880>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

Hospital / hospicij u islamskoj kulturi

Amir Muzur i Iva Rinčić

Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini
Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Sažetak

Rad započinje terminološkim razgraničenjem pojmova “hospital” i “hospicij” s obzirom na njihovu tradicionalnu upotrebu i današnja značenja. U nastavku je ponuđen kratak pregled razvoja bolnica (hospitola) u islamskoj kulturi, s posebnim osvrtom na srednjovjekovlje: pokazano je da su u rasponu VIII–XIII st. prve bolnice u Damasku, Bagdadu i Kairu bile iznimno napredne. Za razliku od “hospitola”, “hospicij” je vremenom bitno promijenio izvorno značenje, transformirajući se, od XIX. st., u ustanovu za palijativnu njegu “terminalnih” bolesnika.

Da bi se govorilo o bolnici (*hospital*; *Spittal*; *ospedale*; *hôpital*) odnosno hospiciju (*hospitium*; *hospic*; *hospis*) našeg doba, potrebno ih je ponajprije terminološki razlučiti. Dok se “hospital” profilirao kao karitativna ustanova, dakle ona koja brine o bolesnima i nemoćnima, hospicijem se nazivao gostinjac (konačište), tj. mjesto koje pruža krov nad glavom hodočasniciima (lociran u redovničkoj kući ili samostanu) ili, pak, siromašnima. Pa ipak, zajednički korijen ovih dvaju termina (latinski *hospes*, gen. *hospitis* = gost) ukazuje da su obje “ustanove” morale, barem u početku, biti okrenute smještaju

eventualno siromašnijih ali svakako zdravih hodočasnika, a da je liječenje (odnosno, u slučaju hospicija, njegovanje) postalo njihova preokupacija tek uzgredno i bitno kasnije. Logično je, stoga, da je upotreba ovih naziva često izazivala zabunu i da su mnogi (savremeni i moderni) autori upotrebljavali oba naziva naizmjenično i svakako nedosljedno.¹ (Da ne govorimo da su se, osim ovih, u srednjem vijeku upotrebljavali katkad i nazivi *domus* i *xenodochium*.) Vjerovatno je, čak, da su se ustanove posvećene njezi bolesnika – dakle, preteče današnjih bolnica – razvile iz religioznog poriva prema samaritanstvu, u početku usmjerenom prema daleko širem spektru populacije – siromašnima, siročadi, starcima, putnicima i dr. Kasnije, kurativne ambicije počinju nadvladavati karitativne, osobito s pojavom lazareta kao izolacijskih bolnica za zaražene. U naše doba, hospiciji se javljaju kao ustanove obnovljenog karitativnog impulsa – logično, sa značajnim utjecajem religije, kako u motivaciji tako i u administraciji.

Opća povijest bolnica vrlo je bogata i seže u antička vremena koja su poznavala Asklepijeve / Eskulapove hramove kao mjesta liječenja, a starački domovi i institucije posvećene zbrinjavanju gluhonijemih ili invalidnih osoba bile su znane i u starovjekovnoj Kini i Indiji. Vjerovatno najveća bolnica staroga vijeka bila je u Cezareji, u IV. st., tvoreći čitav jedan minijaturni grad. Iz bizantijske kulture ustanovu hospicija preuzima i Iran, a potom i islamski svijet. Malu vojnu bolnicu imao je još poslanik Muhamed,² a prvi veliki hospital (tzv. bimaristan, od perz. *bimar* = bolest) otvoren je početkom VIII. st. u Damasku (najznačajniji, An-Nurijev, bit će otvoren 1156.). Slijedili su ga bimaristani u Kordobi, Tunisu, Meki, Medini i Bagdadu, gdje oko 1110. djeluje čak šezdesetak medicinskih i karitativnih institucija. Najstarija bolnica u Bagdadu, gdje se optimalna lokacija za gradnju odabirala po mjestu gdje je ostavljeno meso najduže ostalo nepokvarenim, bila je vjerovatno ona Haruna al-Rašida iz IX. st., a najveća Aduda al-Davle iz 982, s 25 ljekara, izabranih među stotinu testiranih, uključujući okuliste, hirurge i “namještače kostiju”. Ove su bolnice imale direktora koji nije bio medicinski obra-

¹ Vidjeti o terminologiji, npr., u: Marija Mogorović Crljenko, “Hospitali u Istri u srednjem i ranom novom vijeku”, *Povijesni prilozi* 23, (2002), str. 105–116.

² Sharif Kaf Al-Ghazal, “The origin of *bimaristans* (hospitals) in Islamic medical history”, http://www.muslimheritage.com/uploads/The_Origin_of_Bimaristans_in_Islamic_Medical_History.pdf.

zovan već politički imenovan, i “medicinskog direktora”. Sve su bolnice bile financirane iz zadužbina bogatih i vladara: usluge su bile besplatne, a pojedini ljekari smjeli su naplaćivati dodatne honorare. Svaki pacijent imao je svoj “karton”, a bolnicu je u svakom trenutku mogla iznenaditi inspekcija koja je provjeravala rad, uslugu i ljekara. Bimaristani su se znali i specijalizirati: za duševne bolesti ili lepru; bilo ih je usputnih, zatvorskih i mobilnih,³ a imali su, u pravilu, kupaonice, apoteke, “dormitorije” za osoblje, arhive i biblioteke⁴ koje su služile izobrazbi studenata medicine.⁵ Za razliku od Evrope tog vremena, gdje se duševni bolesnici vežu, preventivno bičuju uoči punog mjeseca, a neugodan zadah suzbija se guranjem u bolesnikova usta spužve natopljene u sirće, u najvećoj, Al-Mansurovoj bolnici u Kairu iz 1283 / 4, npr., postoje fontane da žuborom vode smiruju agitirane pacijente; muslimanskim pacijentima na raspolaganju je džamija a kršćanskim kapela; recitira se iz Kur’ana, pripovijedaju bajke i sviraju melodije,⁶ a bolesnik po otpustu dobija i “džeparac”. (Neki od elemenata humanijeg tretmana duševnih bolesnika uspio se zadržati u bolnici u Valenciji, osnovanoj 1409, koju su u XVI / XVII st. preuzeli i vodili kršćani.) Općenito se za bolnice islamskog srednjovjekovlja može reći da su bile veliki korak naprijed u odnosu na skromne kršćanske samostanske institucije: u dijelu svijeta koji je prihvatio islam bolnice su bile uglavnom sekularnoga karaktera, najčešće otvorene svima – muškarcima i ženama (u odvojenim prostorima), civilima i vojsci, odraslima i djeci, bogatima i siromašnima, muslimanima i inovjercima.⁷ Nije, stoga, čudo da neki autori smatraju bolnicu “izumom” islamske kulture i vremena.⁸

³ Ragheb Elsergany, “Hospitals in Islamic civilization”, <http://islamstory.com/en/node/27457>.

⁴ Ibrahim B. Syed, “Efficient hospitals: Islamic medicine’s contribution to modern medicine”, http://www.irfi.org/articles/articles_1_50/islamic_hospital.htm.

⁵ Cf. Hossam Arafa, “Hospitals in Islamic history”, <http://muslimvillage.com/2013/06/21/40678/hospitals-in-islamic-history/>.

⁶ Cf. Drago Mušič, “Iz povijesti bolnica”, u *Pro medico 2-IV*, ur. Pavle Kornhauser (Ljubljana: Lek, 1972), 22-23 (22-42); Sami Hamarneh, “Development of hospitals in Islam”, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 17, br. 3 (1962): 366-384.

⁷ U.S. National Library of Medicine, “Islamic culture and the medical arts: hospitals”, http://www.nlm.nih.gov/exhibition/islamic_medical/islamic_12.html.

⁸ Cf. Ilene Springer, “Egypt: the invention of the hospital – a credit to Islamic medieval

Prve bolnice na tlu današnje Bosne i Hercegovine bile su, vjerovatno, leprozariji u XIV / XV st. (pri franjevačkim samostanima u Srebrenici, Fojnici, Jajcu, Potkreševu, Visokom, Livnu, Carini i dr.),⁹ a kasnije, nakon prodora islama, bolnice nalazimo i u derviškim ustanovama (tekijama, poput Hadži-Sinanove u Sarajevu), u kojima su se duševni bolesnici “tretirali” molitvama (kao i u pravoslavnim manastirima). Sredinom XIX st. osnovane su (turske) vojne bolnice – u Sarajevu 1860–1865, a potom i u Tuzli. U Sarajevu je 1866. utemeljena i civilna bolnica (“vakufska”, budući da je izgrađena iz vakufa Gazi Husrev-bega), koja je korištena sve do 1894. i gradnje nove bolnice na Koševu.

Prvi bosanski hospiciji (gostinjski, svratišta), pak, bili su svakako tekije (prvenstveno za sufije-putnike) i hanovi. Sarajevski han, lociran na ulazu u grad, služio je još u XVII / XVIII st. kao karanten,¹⁰ a u blagajskoj tekiji kod Mostara sagrađeno je u XVIII st. besplatno svratište (musa-firhana). Za razliku od ovih, “turističkih” hospicija, u današnje vrijeme, međutim, o hospiciju govorimo kao o mjestu posvećenom ublažavanju patnji neizlječivog bolesnika, mjestu koje, kombinirajući medicinske, psihologijske i religijske elemente, osigurava dostojanstvenu smrt. Premda postoje pisci koji pokušavaju pronaći preteče modernog hospicija u srednjem vijeku, većina se ipak slaže da je njihov začetak povezan s XIX st., kada medicina počinje u smrti gledati vlastiti promašaj pa se odriče umirućih i otpušta ih iz bolnica.

Udovica Jeanne Garnier osniva 1842. “dom za umiruće” u Lyonu, a pod njenim utjecajem nastaju kasnije slične ustanove i u Parizu i New Yorku. Mary Aikenhead dala je sličan poticaj otprilike istovremeno u Irskoj, odakle se ideja o hospiciju proširila na Australiju, Englesku i Škotsku, a Rose Hawthorne u SAD-u. Modernu doktrinu “potpune boli” i “terminalne njege” razvit će, kako je poznato, Cicely Saunders u Londonu 1967.: otada, moderni hospiciji šire se Engleskom i SAD-om

medicine”, <http://www.touregypt.net/featurestories/hospital.htm>.

⁹ Pavo Živković, Vladimir Stolić i Živojin Kostić, “Lepra u srednjovjekovnoj Bosanskoj državi”, *Acta historica medicinae, stomatologiae, pharmaciae, veterinae*, 19, br. 1-2 (1979), str. 93–97; Pavo Živković, Vladimir Stolić i Živojin Kostić, “Leprozarijumi u srednjovjekovnoj Bosanskoj državi prema podacima Dubrovačkog arhiva”, *Acta historica medicinae, stomatologiae, pharmaciae, veterinae*, 19, br. 1-2 (1979), str. 98–102.

¹⁰ Cf. Samuel M. Elazar, “Utjecaj islama na zdravstvenu kulturu Bosne i Hercegovine”, *Pro medico 2-IV*, ur. Pavle Kornhauser (Ljubljana: Lek, 1972), str. 45 (43–54).

(New Haven, 1974.), istočnom Evropom (Krakov, 1981.; St. Petersburg, 1992.) i ostatkom svijeta.¹¹

Islamska kultura smatra da je “najbolji hospicij kod kuće, gdje se umire u krugu porodice”, i, premda dozvoljava analgeziju i palijativnu njegu, strogo se opire svakom obliku eutanazije, uključujući potpomognuto samoubistvo.¹² Prema jednom novijem i fleksibilnijem tumačenju, doduše, islam dopušta “isključivanje s aparata”, videći u tome “prepuštanje smrti da preuzme prirodni tok”: Šerijat bi, dakle, prema ovom stavu, u slučaju isključenja respiratora po nalogu liječnika, smrt pripisao temeljnoj bolesti a ne namjernom aktu (dakle, pasivnoj eutanaziji).¹³

Zanimljivo je da je prvi moderni hospicij (Centar palijativne njege pri Univerzitetском kliničkom centru) u široj regiji, unatoč ovim sporenjima, otvoren baš u Bosni, u Tuzli (2003. “ležeći” hospicij, 2005. “dnevni” hospicij, 2009. hospicij za djecu, a 2011. objekt za smještaj roditelja djece – korisnika hospicija): s partnerima iz Velike Britanije i Irske otvoren je i edukacijski centar i opremljena mobilna jedinica. Na ovaj način, Tuzla je postala uzorom modernog zbrinjavanja najtežih bolesnika za koje neki kažu da je ogledalo senzibilitnosti društva.

Hospital and Hospice in Islamic culture

Summary

The paper begins with a terminological distinguishing between the terms “hospital” and “hospice” in terms of their traditional use and contemporary meanings. It is followed by a short review of hospital development in Islamic culture, with a particular note on the Middle Ages: it shows in

¹¹ David Clark, “Hospice in historical perspective”, <http://www.deathreference.com/Ho-Ka/Hospice-in-Historical-Perspective.html>; David Clark, “Palliative care history: A ritual process”, *European Journal of Palliative Care*, 7, br. 2 (2000), str. 50–55; Cathy Siebold, *The Hospice Movement* (New York: Twayne Publishers, 1992).

¹² Cf. Majid Katme, “The sanctity of human life is a basic concept in Islam”, <http://www.spuc.org.uk/about/muslim-division/euthanasia>.

¹³ Abdulaziz Sachedina, “End-of-life: the Islamic view”, *Lancet* 366, br. 9487 (2005), str. 774–779.

the period of the VIII – XIII c. first hospitals in Damascus, Bagdad and Cairo were exceptionally advanced. Unlike “hospital”, “hospice” has significantly changed its original meaning in time, and transformed, since the XIX c. to a institution of palliative care of “terminal” patients.